

Magyar kultúra és demokrácia

Valamennyi mostani új demokráciának központi kérdése: összeegyeztetni a kapitalista magántulajdoni rendszert a népi erő felszabadulásával, a dolgozó nép valószínű uralmával, a munkások és parasz-
tok utat-nyitásával a kultúra felé; ezeknek - aktív és passzív -
mint alkotóknak és felfedezőknak megadni a kultúra minden lehetőségét.

Ez nagyon bonyolult kérdés. Új utakat kell keresni, amelyek számára előírás semmiféle tankönyvben nem található. A létező legfejlettebb népi demokrácia, a Szovjetunió ^é népi egész más anyagi alapokon, a termelési eszközök társadalmosításán nyugszik, s így olyan lehetőségekkel rendelkezik, amelyek a többi országokban nem valósíthatók meg.

Az elméleti tisztánlátás ebben a kérdésben nagyon fontos és nagy gyakorlati jelentőséggel bír. Egyrészt, mert ugyyszólván másképp radikális demokrácia intézkedés a reakció oldaláról azzal a régalommal találkozunk, hogy vele már a szocializmus akarják életbeléptetni. Másrészt mert a dolgozó nép és a haladó értelmiség olyan mélyen szenvedett a reakciós imperializmus és a német fasizmus kultúrellenes önkényuralma alatt, hogy könnyen támadnak benne illúziók, utópikus törekvések, amelyeket még a legfőbbétebb új típusú demokrácia sem képes - éppen gazdasági alapjainak kapitalista jellege miatt - teljesíteni.

tehát

Tehát tisztában kell lenni azzal, hogy azokat az alapvető ellentmondásokat, a kultúra területén, a tőkés termelési rendszerhez létre, még a legfejlettebb új típusú demokrácia sem szüntetheti meg. Viszont azonban azt is tisztán kell látni, hogy ezek az ellentmondások is a radikális végigvitt demokráciában egészen másképpen, lényegesen enyhébben jelentkeznek, mint nem csupán a parancsuralmi for-
májú imperializmusban, hanem még mint a régi típusú demokráciában is.

MTA FIL. INT.

Lukács Archí:

Itt elsősorban a kultúra viszonyáról van szó a dolgozó nép széles tömegeiben. Ezek eddig az igazi kultúrából messzemenően ki voltak rekesztve. A kultúra ilyen társadalmi helyzete pedig nem- 1

csak magukra a dolgozó tömegekre hatott ki kedvezőtlenül, hanem magára a kulturára és a kultura hordozóira egyaránt. A moderna kultura legfőbb betegsége, a dekadenciának ugyyszólván valamennyi formája, főként erre az elszigeteltségre a tudósoknak, íróknak és művészeknek a társadalom igazi életétől való elvágottságára vezethető vissza. Amennyiben tehát az új típusú demokráciának sikerül olyan gazdasági és társadalmi előfeltételeket teremteni, amelyek a dolgozó tömegek előtt megnyitják a kultura kapuit, az így mulhatatlanul létrejövő kölcsönhatás az új szélessé vált és elmélyült közönség és a kulturaprodukciónak között vissza kell hogy hasson a tudományos és művészi alkotás tartalmaira és formáira.

Persze nem azonnal. Nemcsak azért, mert idő kell hozzá, amíg az új közönség igényei tudatosodnak és érvényt szereznek maguknak, hanem azért is, mert még a politikailag és társadalmilag haladottabb régi értelmiség tekintélyes része is annyira természetesen életfölként szokta meg ezt a saját elszigeteltségét, hogy csakis az abból nőtt, elferdült és elszikített ideológiai formákat tekinti teljes értékűeknek, s a kultura színvonalát féli annak "eltömegesedésétől". A reakció nyílt ellentállása lehet politikai intézkedésekkel vagy társadalmi nyomással megtörni. Az értelmiségnek, a kultura hordozóinak ilyen forrásokból eredő tompa ellenszegülését az ujjal szemben csak maga a társadalmi fejlődés, a kitartó meggyőzés, főként az élet új tényeinek ereje és segítsége révén, az újnak termékeny megszokása küzdheti le. Ez pedig sohasem lehet rövid idő kérdése.

Az új demokráciát eme általános kulturaproblémái Magyarországon annak történelmi fejlődése következtében sajátos, még bonyolultabb formák közt jelentkezik. Magyarország gazdaságilag keresztülment a kapitalista átalakuláson; persze egy olyan agrárbázissal, amelyben a földbirtokmegosztás, a földmunkások és kisbirtokosok gazdasági helyzete még számos maradványt őrzött meg a régi társadalomból.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar demokrácia első nagy tette gyökeres agrárreform volt, mely egy csapással átalakította a társadalom

egész szerkezetét és megteremtette a kulturális átalakulás legelső gazdasági előfeltételét. Csak a legelőt, mert - különösen a szövetkezeti mozgalom országos kiépítésével, a kormányzati apparátus demokratikus megtisztításával - még rendkívül sokat kell tenni abban az irányban, hogy a hábéri maradványok nyomása alól felszabadult, földhöz jutott parasztság eljusson a kulturális életbe való tevékeny és termékeny bekapcsolódásig.

Az agrárreform azonban csak a hábéri maradványok felszámolásában más szempontból is csak az első lépést jelenti. A magyar fejlődés sajátossága, hogy az 19. század első felében meginduló nemzeti és társadalmi reformmozgalom vezető osztálya a nemesség volt. /Éppen úgy, mint ez idő Lengyelországban, mint a dekabrista felkelés Oroszországban./ Míg azonban Oroszországban már a 40-60-as években ez az osztály elveszti társadalmi vezetőszeropét, melyet előbb a városi plebejusréteg, később a munkások és parasztek szövetsége vesz át, Magyarországon a 48-as forradalom is nemzeti vezetés alatt játszódik le. Sőt - és éppen ez a magyar fejlődés sajátossága - a forradalom veresége után a nemesség továbbra is megőrzi ezt a társadalmi és politikai helyzetét, változatlanul kezében tartja a politikai és a kulturális élet kulcspozícióit egy olyan gazdasági fejlődés folyamán, amelyben Magyarország kapitalizálódik, át megy az imperialista korokba, amelyben a dzsentri mindig fokozottabb mértékben parazita-réteggé válik. Ennek a magyar kultúra szempontjából az a lényeges következménye, hogy minden polgári kultúra messzemenően ehhez a dzsentri rothadáshoz asszimilálódik, hogy - Szerb Antal szellemes kifejezését használom itt - dzsentroid jellegű lesz.

Ez közvetlen kifejezést nyer a hivatalos magyar tudomány, irodalom és művészet reakció tartalmában, alacsony szellemi és erkölcsi színvonalában. Ez az a szellem, amely Magyarországon először a Habsburg Hohenzollern-reakció csatlósává, később az európai ellenforradalom előharcosává, végül Hitler eselédjévé tette, a hivatalos kultúrában méltó kifejezést kapott.

Még fontosabbak azonban a közvetett következmények. A dzsentri szellem kihat a polgári, sőt az ellenzéki, lázongó hangulatu rétegek kulturális megnyilvánulásaira. Nem abban az értelemben, mintha ezek a hivatalos kulturális fenntartások nélkül magukává tették volna. Ebben a tekintetben volt számos igen éles ideológiai küzdelem. De a rothadó dzsentri szellem mérge mégis kihatott ezekre az mozgalmakra is; néhány magányos nagy forradalmi lángész kivételével. Így a kialakuló polgári kultúra nem követelt magának hegemoniát, nem tekintette magát a vezető, a nemzetet képviselő kulturának, hanem beárta azért harcolni, hogy létjogosultságát a hivatalos mellett elismerjék. Így a paraszti, romantikus antikapitalista ellenzéki mozgalmak ideológiájába behatolt a történelem által halálra ítélt dzsentriben szükségképpen kifejlődő pesszimizmus, perspektívátlanúság, hitetlenség és egyéb dekadens hangulat, amelyek lehetővé tették, hogy sokszor formailag és tartalmilag az európai dekadencia hatása alá kerüljön. Így a radikális urbánus kultúrát sokszor mélyreható antidemokratikus szellem, tömeggyűlölet és tömegmegvetés hatja át. Ennek a helyzetnek következménye, hogy talán egy országban sem észlelhető olyan áthidalhatatlannak látszó szakadék városi és falusi kultúra között, mint nálunk.

Mindaz a kulturális megújulás számára még azzal a veszélyes következménnyel is jár, hogy széles rétegek ennek a hanyatló korszaknak hagyományait egyszerűen azonosítják a nemzeti hagyományokkal általában. A hivatalos és félhivatalos kulturafejlődés fent volt osztályfolytonossága eltakarja annak valóságos, igen mélyreható ellentétességeit.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Mindenekelőtt eltakarja, hogy valamennyis/ igazán komoly kísérlet magasrendű nemzeti kultúrát teremteni bele kellett, hogy ütközzék még a legjobb idők nemzeti világgélfogásának korlátsiba. Ez az ellentét végigvonul még a reformkorszakon is. Elsősorban perze a plebejus szellemű megnyilvánulásokban észlelhetők. De a magyar kultúra komolya és az osztályelfogultság nélkül megirandó története kétségkívül rá fog mutatni ezekre az ellentmondásokra még ott is, ahol a kiváló

ideológusok - gondolkodásuk fővonalában - a reformkorszak álláspont-
jait fogadták el. Petőfiben egészen nyílt kifejezést kap ez az ellen-
tét; még pedig - mint Révai József kimutatta - nemcsak 48-49-es
állásfoglalásukban, hanem egész költészetében is, e költészet fogad-
tatásában kortársai által, viszonyában kortársaihoz stb.

A 48-es forradalom bukása, a 67-es kiegyezés, az el-
lenforradalom győzelme 1919-ben: megannyi csomópontja az ellentétek
kiéleződésének. Az első időben ez a fejlődés rezignációban, néha
szinte teljes elhallgatásban szorít még a forradalmiságtól oly távol-
álló költőket is, mint Arany Jánost. Az utána következő idők inkább is-
tele vannak ilyen részben teljesen elnémult vagy hosszú időre elnémuló
nagy tehetségekkel /Szinyei Merse Pál, Arany László/, részben az
uralkodó dzsentri-kulturában teljes izolációra kárhoztatottakkal.
/Tolnai Lajos, Vajda János/. Csak a 20.sz. eleje óta sikerült szenved-
élyes harcok, hosszú nélkülözések, egyedülállás, olykor egzén el-
pusztulás árán az új irányok képviselői részére nemzetiségű elis-
mertséget kivívni. /Ady Endre, Bartók Béla, József Attila/. Persze
szinte kivétel nélkül azon az éron, hogy a késői elismerés mikéntje,
tartalmában és hangjában, az igazi rebellió meghamisításával jár:
hozzáideomítási kísérletekkel az uralkodó ideológiai áramlatokhoz.
Már ebből is látszik a demokratikus megújulás viszonya a nemzeti
kulturához és annak hagyományaihoz. Az új demokrácia feladata a
kultura vonalán felismerni és konkrétan feltárni azt az ellentétet,
amely az egész magyar történet folyamán a "két nemzet" /ahogy a fia-
tal Disraeli szerencsés kifejezését használjuk/ közt fennáll: az
urak, a dzsentri és a nép, az igazi nemzet kulturája között. A
magyar publicisztika ezt az ellentétet, legalább fővonalában felis-
merte a magyar történelmi fejlődés menetében. De a magyar kultura
komoly megismerésében eddig még csak néhány nagy író helyes méltatásá-
ig jutottunk el. A feladat: ezt a harcot a maga teljességében átér-
teni és a magyar nép, a munkásság, a parasztság és a haladó értel-

miség közkincsévé tenni, hogy láthatóvá válják: ez a fordulat, amelynek kezdetén most állunk, gyökereset újat hoz ugyan a magyar nép egész külső és belső fejlődése számára. Ugyanakkor azonban - éppen abban, ami új benne - beteljesedését jelenti azoknak a vágyaknak, amelyek a magyar kultúra legjobbjainak egész tevékenységét fűtötték. Minél radikálisabb a fordulat, annál mélyebben kapcsolódik bele a hagyományoknak - a magyar kultúra legjobb, leghaladottabb, legtragikusabb hagyományainak - igaz örökségébe.

Látszólag a múlt felé fordulásról van itt szó. Valójában ez a viszony a múlthoz: a jobb jövő elkészítése. Mert a múlt ilyen feltárása, a dzsentroid történelemhamisítások ilyen revíziója nyitja csak meg az ideológiai utat a jövő magyar népi kultúra felé. Ez rombolja le azokat a korlátokat, amelyeket nem egyszer a múltnak még legnagyobb teljesítményeiben is észlelhetünk: az elvont vágy uralmát a konkrét teljesülés felett; a magyar élet extenzív és intenzív gazdagságának ki nem aknázottságát; a történelmi kritika, az elméleti társadalomtudomány, az eredeti bölcséleti gondolkodás hiányát. Ha ezek a hiányok felismerése együttjár okainak nemcsak meg-látásával, hanem kiirtásával is, akkor ez a látszólag kritikai, ^{negatív} felismerés utat tör a pozitívum, az újjáalkotás ^{a jövő} felé.

Itt kapcsolódik bele a kulturproblémák helyes felismerése a gyakorlati kulturpolitikába, sőt azon túlmenően az általános politikába, a társadalmi átalakítás tudatos, tervezett keresztül-vitelébe. Nem véletlenül hangsúlyoztuk, hogy a magyar kulturális átalakulás eddig legnagyobb eseménye a földreform volt; nem véletlenül emeltük ki a k szövetkezeti mozgalom, a közigazgatási ~~apparátus~~ apparátus megtisztításának jelentőségét, mint az arra szükségszerűen következő lépéseket. Csakis a régi, ur Magyarországi gazdasági, társadalmi és politikai megsemmisítése vezethet a dolgozó nép igazi uralmához; csakis az egész gazdasági élet demokratikus szellemű átalakítása nyithatja meg a valóságban / és nem csak törvények és

rendeletek paragrafusaiiban/ a munkások és parasztek olyan fele;
 melkedéséhez, a haladó értelmiség olyan érvényesüléséhez, hogy
 ezt az uralmat tényleg gyakorolni tudják. A szorosabb értelemben
 vett kulturpolitika, úgy a régi, a fejlődést gátló kereteknek szét-
 törése, mint az új értelmiségnek belső és külső felemelkedésének
 intézményes biztosítása csakis ennek a gazdasági, társadalmi és
 politikai átalakulásnak alapjain állva válhatik komolyan
 hatékonyá.

Amióta a magyar nép él, még sohasem voltak az el-
 mélet kérdésegy oly égetően gyakorlatiak, a gyakorlati megoldások
 oly mélyen elvi jellegűek, mint most. Ez az összefonódottság
 nem véletlen. X 1848 és 1918/9 óta harmadszor áll Magyarország a
 megújulás küszöbén. De a válaszutak talán sohasem voltak olyan
 határozottan szétmenők mint ma: sohasem voltak a teljes, a gaz-
 dasági és társadalmi, a politikai és kulturális megújulás kilé-
 tései - úgy bel- mint külpolitikai tekintetben - olyan reménytelje-
 sek és másfelől sohasem volt annyira nyilvánvaló, hogy a helytelen
 ut követése, a reakció megmaradása, belpolitikailag is, külpolitika-
 lag is végleges katasztrófa, nemzethalál felé vezet. Ez a sorsszer-
 tlen kiélezett helyzet minj^d jobban tudatossá válik a dolgozó tömegekbe-
 ben, legalább azok - nagyszámu - élcsapatában + sajnos ^{eddig} legkevésbé
 még az értelmiségben. Ez a helyzet ad súlyos kulturális jelentősé-
 get a gazdasági és politikai reformoknak, ez tesz politikummá mind-
 komoly döntést a kultúra területén. Ezért lehetett és kellett itt
 a kultúra minden kérdését még sokkal inkább mint rendszeren, nem önmá-
 önállóan, hanem gazdasági, társadalmi és politikai összefüggései-
 ben tárgyalni.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Lukács György